

Giftfritt Örebro.

Strategi för en giftfri miljö i Örebro kommun

PROGRAM

Uttrycker värdegrund och önskvärd utveckling av verksamheten.

POLICY

Uttrycker ett värdegrundsbaserat förhållningssätt och principer för vägledning.

STRATEGI

Konkretiserar ett program eller en policy och utgör en grund för Prioritering.

HANDLINGSPLAN

Beskriver konkreta mål och åtgärder.

RIKTLINJER

Säkerställer ett riktigt agerande och en god kvalitet vid handläggning och utförande.

Beslutad av Kommunstyrelsens utskott för näringsliv och tillväxt, den 6 december 2016, § 55.

Dokumentansvarig på politisk nivå: Kommunstyrelsens utskott för näringsliv och tillväxt

Dokumentansvarig på tjänstemannanivå: Avdelningen för kommunikation och samhällsutveckling, Kommunstyrelseförvaltningen.

Sammanfattning

Farliga ämnen finns överallt i vardagliga produkter såsom leksaker, mobiltelefoner, rengöringsmedel, mm. De kemiska ämnena är tusentals och det är mindre än en procent av ämnena som vi säkert vet vilken miljö- och hälsopåverkan de har.

Kommunkoncernen har svårt att påverka den globala kemiindustrin, men vi kan välja vilka produkter vi köper till våra verksamheter och hur vi hanterar dem. På så vis gör Örebro kommunkoncern vår del för att begränsa exponeringen mot skadliga ämnen. En prioriterad målgrupp är barn och unga.

Kommunfullmäktige har i Örebros övergripande strategier och budget för 2017, (ÖSB för 2017), beslutat att de kommunala bolagen ska förhålla sig till strategi för en giftfri miljö. I dokumentet läggs fast att ÖBO, Örebroporten och Futurum: ”ska medverka till att målen i kommunens strategi för giftfritt Örebro uppfylls”. ÖBO, Örebroporten och Futurum har varit delaktiga i framtagandet av strategin.

Strategin har tre olika målområden; giftfri upphandling, giftfria barnverksamheter, samt kemiska produkter, som var och en har utpekade målsvariga. Strategin har tagits fram med hjälp av tre arbetsgrupper med tjänstemän från berörda verksamheter och en politisk process i Kommunstyrelsens utskott för näringsliv och tillväxt. Strategin är beslutad i Kommunstyrelsen utskott för näringsliv och tillväxt den 6 december 2016 och ska aktualitetsgranskas 2018.

Innehåll

Sammanfattning	3
Är Örebro giftigt?	5
Örebro kommuns roll på vägen mot en giftfri värld	5
Mål och strategier för ett giftfritt Örebro	7
Giftfri upphandling	7
Mål för Örebro kommun	8
Strategier	8
Uppföljning	9
Giftfria barnverksamheter	9
Mål för kommunen	9
Centralfinansierade mål	9
Strategier	10
Uppföljning	10
Kemiska produkter	11
Mål för kommunkoncernen	11
Strategier	12
Uppföljning	12
Genomförande, uppföljning och revidering	13
Hur strategin samspelar med befintliga beslut	13
Andra styrdokument som berörs	13
Målkonflikter	13
Konsekvenser ekonomiskt, socialt och ekologiskt	14
Referenser	15
Litteratur	15
Lagar, förordningar och direktiv	15
Bilagor	17
Bilaga 1 – Lagstiftning på kemikalieområdet	17
Bilaga 2 – Märkningar, certifieringar och register för miljöbra val	21
Bilaga 3 – Framtagandet av strategin	23
Bilaga 4 – Nulägesbeskrivning	25

Är Örebro giftigt?

Ja, farliga ämnen finns överallt i vardagliga produkter såsom leksaker, mobiltelefoner, rengöringsmedel, golv mm. De kemiska ämnena är tusentals och det är mindre än en procent av ämnena som vi säkert vet vilken miljö- och hälsopåverkan de har.

Den årliga kostnaden för produktivitetssminskning, vård och rehabilitering från hormonstörande ämnen inom EU uppskattas till hundratals miljarder euro (Trasande et al, 2015). Handeln blir alltmer globaliserad och därför är internationellt arbete för att begränsa farliga ämnen viktigt. Men det är trög arbetat.

Det finns åtskilliga undersökningar (t.ex. WWF, 2005) som visar att de flesta av oss, oavsett var vi bor eller hur gamla vi är, har 20–30 miljögifter i blodet. Trots detta kommer de flesta att leva ett bra liv och bli 80 år eller mer. Men det finns flera förhållanden som tillsammans är oroande:

- Antalet kemiska ämnen och förbrukad mängd ökar mycket snabbt världen över. Hos den Europeiska kemikaliemyndigheten finns omkring 145 000 kemiska ämnen registrerade.
- Det saknas regelmässiga test att varor som säljs är ofarliga. Vi känner till vilken hälso- och miljöpåverkan ämnet har för mindre än en procent av de ämnen som finns på marknaden.
- Det tar ofta decennier innan ökade halter kan uppmätas i naturen och specifika hälso- och miljöproblem kan knytas till ett specifikt ämne. Att sedan begränsa användningen tar också många år.
- Många av de farliga ämnena är också långlivade. Det innebär att de bryts ner mycket långsamt. Även om vi slutar med all användning idag kommer ämnena finnas kvar i decennier.
- Forskning om miljö- och hälsoeffekter bedrivs oftast på enskilda ämnen. I verkligheten utsätts vi däremot för många samtidigt. Det är svårt att veta på vilket sätt många farliga ämnen samverkar, den så kallade cocktaileffekten.

Sammantaget innebär det att utvecklingen går åt fel håll. Halter som idag bedöms ”hanterbara” (och det gäller de flesta ämnen) lär bli högre om inget görs och vi vet inte med säkerhet gränsen för när det blir allvarligt läge. Därför är det angeläget att Örebro kommunkoncern gör vad vi kan genom vår upphandling och våra arbetssätt.

Örebro kommuns roll på vägen mot en giftfri värld

Det nationella miljö kvalitetsmålet *giftfri miljö*, beslutat av Riksdagen, lyder:

”Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.”

Den samlade bedömningen (Naturvårdsverket rapport 6662, 2015) av miljömålet är att det inte är möjligt att nå till år 2020 med idag beslutade eller planerade styrmedel. Det går inte heller att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

Internationell lagstiftning utgör den viktigaste utvecklingsarenan på kemikalieområdet, eftersom handeln är global. Men det är också trögarbetat med motstående intressen. Läs mer om kemikalielagstiftning i bilaga 1. En av de stora utmaningarna med internationellt arbete är att förbud och begränsningar görs för enskilda ämnen och kan ta flera år att komma fram till, varpå producenter kan gå över till ett snarlikt ämne med lika negativa konsekvenser. Det behövs därför andra krafter utöver det internationella arbetet.

Sverige har också skärpt EU:s lagstiftning kring vissa ämnen. I miljöbalkens kapitel 2 finns allmänna hänsynsregler. De säger bland annat att kemiska produkter ska bytas ut mot mindre farliga när det finns sådana alternativ. Försiktighetsprincipen innebär att om man inte har kunskap om ämnets farlighet så ska det betraktas och hanteras som farligt.

Kemikalieinspektionen är den myndighet som i Sverige har ansvar för miljö kvalitetsmålet giftfri miljö. De för dialog med vissa branschorganisationer för att de ska ta egna initiativ till mindre gifter i branschens produkter. Från hösten 2015 finns ett webbaserat samarbetsrum mellan kommuner och regioner/landsting för att kunna stödja varandra i arbetet för en giftfri vardag. Kemikalieinspektionen har tagit fram en handlingsplan för en giftfri vardag 2015–2020 (Kemikalieinspektionen rapport 5/14, 2014), med fokus på barn. Handlingsplanen nämner tillsynsprojekt som har visat att 10-15 procent av de analyserade varorna inom leksaks- och elektronik-segmentet innehöll förbjudna ämnen. Det visar att lagstiftning inte är tillräckligt.

Det finns dessutom märkningar, register och certifieringar till stöd för miljöriktiga köp och investeringar. Läs mer om det i bilaga 2.

I Örebro län bedrivs forskning av såväl Region Örebro län som Örebro universitet som är intressant för kommunens arbete. Bland annat mäts förekomst av miljögifter i förskolan och information till nyblivna föräldrar har tagits fram. Länsstyrelsen samordnar ett nätverk för giftfri vardag.

Vad blir då kommunkoncernens roll? Vi kan med upphandling och inköp som verktyg påverka den exponering som sker från byggmaterial, möbler, kemiska produkter, IT-utrustning, leksaker och andra produkter i våra lokaler och verksamheter. På så vis skickas också signaler till marknaden om vilken typ av produkter som efterfrågas. Hanteringen av farliga kemiska produkter kan förbättras och de kan bytas ut mot mindre farliga. Tillsyn är också ett verktyg som kan stödja verksamheterna i en mer kemikaliesmart hantering.

Strategin har avgränsats till målområden där kommunkoncernen har stor rådighet. Insatser riktade mot medborgare och externa verksamheter ligger därför utanför denna strategi. Däremot kan strategins omfattning komma att breddas likväl som målens ambitioner kan höjas vid senare revideringar. Fokus för första strategin är att etablera ett fungerande arbete för en giftfri miljö i hela kommunkoncernen.

Mål och strategier för ett giftfritt Örebro

Örebro kommuns miljöprogram anger ett övergripande geografiskt mål för en giftfri miljö:

”Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.”

Organisationen Örebro kommun ska bidra till det geografiska målet utifrån det vi kan påverka. Örebro kommun har därför som övergripande organisationsmål för en giftfri miljö:

”Exponeringen för farliga ämnen ska vara lägre än i övriga samhället för de flickor och pojkar respektive kvinnor och män som vistas i lokaler ägda av kommunkoncernen eller tar del av kommunens tjänster.”

Giftfri upphandling

Örebro kommun upphandlar varor och tjänster för cirka 2 miljarder kronor varje år. Genom upphandlingen bidrar vi till spridning av miljögifter vid utvinning, tillverkning, distribution, användning och avfallshantering. Denna oönskade spridning kan vi minska på flera sätt vid upphandling av produkter:

- Välja mer förnybara material
- Ställa krav på farliga ämnen som inte får förekomma
- Öka avtalstroheten i organisationen
- Göra det lättare för inköpare att välja miljöbra produkter från ramavtal

Förutom att våra produkter därmed avger mindre farliga ämnen när de används påverkas även marknaden att ta fram bättre produkter. Upphandlingen är indelad i många olika avtalsområden med olika stor miljöpåverkan. Örebro kommun har därför värderat upphandlingsområden utifrån förekomst av farliga ämnen, omfattning av sådana produkter i verksamheten, produktens livslängd, samt hur exponering sker och till vilken målgrupp. Analysen resulterade i fem prioriterade områden:

- Lekmaterial utifrån att målgruppen småbarn är extra känsliga, att leksaker av framförallt plast kan innehålla många farliga ämnen och att bara förskola och skola omfattar många barn och personal.
- IT-produkter eftersom de innehåller många miljögifter och förorenar miljön under framförallt produktionen. Produkterna finns i samtliga förvaltningar och berör i princip all personal och har en relativt lång livslängd. Även skolbarn ges tillgång till IT-produkter.
- Förbrukningsmaterial inom vård och omsorg därför att t.ex. förbandsmaterial och katetrar som kommer i kontakt med huden kan innehålla farliga ämnen, omsorgsverksamheten är stor och målgruppen kan vara försvagad.
- Kemiska produkter utifrån dess stora bredd av farliga ämnen som kan klassas som riskminskningsämnen enligt Kemikalieinspektionen där vissa produkter såsom vätskor, sprayer och pulver kan ge en kraftig exponering.

- Möbler och inredning eftersom de utgör en stor produkt i verksamheten som de flesta anställda kommer i kontakt med och de har en lång livslängd. Många av ”riskprodukterna” för förskolemiljön såsom soffor, madrasser och skötbäddar ligger under möbler och inredning.

Mål för Örebro kommun

Målsansvarig: Kommunstyrelsen om inte annat anges i målet.

1. För de prioriterade upphandlingsområdena ska krav ställas med Upphandlingsmyndighetens spjutspetskrav för hållbarhet som utgångspunkt. De fem prioriterade områdena är:
 - a) Lekmaterial
 - b) Kemtekniska produkter¹
 - c) IT-produkter (datorer, bildskärmar, mobiler, skrivare/kopiatorer och AV-produkter)
 - d) Förbrukningsmaterial omsorg
 - e) Möbler och inredning
2. För samtliga upphandlingsområden ska kravställandet utvecklas för att begränsa produkternas innehåll av farliga ämnen.
3. Uppföljning ska särskilt prioriteras inom de fem prioriterade upphandlingsområdena med syfte att kontrollera att produkternas kemiska innehåll stämmer överens med avtalet.
4. Samtliga nämnder ska eftersträva ökad avtalstrohet och inköpsorganisationen ska stödjas att göra miljöbra val, t.ex. genom e-handelssystemet.

Strategier

För att uppfylla det övergripande organisationsmålet krävs följande förutsättningar:

- Upphandlande personal har kunskap om vilka produkter som ingår i upphandlingsområdet och vilka miljöfaror de kan medföra.
- Samtliga verksamheter har en inköpsorganisation som underlättar avtalstrohet och miljöbra val.
- Upphandlingsavdelningen har resurser för att arbeta med uppföljning.

För att nå målen och förbättra de nödvändiga förutsättningarna har

Kommunstyrelseförvaltningen följande strategi:

- Fortsätta utveckla inköpsorganisationen.
- Kontinuerligt påvisa certifierade inköpare och inköpssamordnares betydelse för strategins förverkligande och underlätta deras arbete i linje med strategins mål.

¹ Inom detta upphandlingsområde ingår framförallt rengöringsmedel. ”Tyngre” kemiska produkter ingår i upphandlingsområdet järnhandelsvaror.

Uppföljning

Det pågår kontinuerligt försök att utveckla uppföljningen som många gånger är svår att få till inom upphandling. Här pekas därför inga särskilda indikatorer ut. Uppföljning får istället ske av det som över tid är möjligt att få fram som underlag för nulägesanalys och förbättringar.

Giftfria barnverksamheter

Små barn exponeras mer för olika ämnen genom att de vistas på golvet nära damm som binder miljögifter, att de undersöker saker med munnen och att de äter, dricker och andas mer i förhållande till sin kroppsvikt jämfört med vuxna. De är dessutom extra känsliga för kemikalier eftersom deras kroppar inte är färdigutvecklade.

Örebro kommun har en stor möjlighet att påverka barnens uppväxtmiljö genom att barnen vanligtvis spenderar omkring sju timmar per dag på förskola, fritidshem eller skola. Genom medvetna val av möbler, inredning, leksaker och vissa rutiner kan mängden miljögifter begränsas.

För att ta ett helhetsgrepp på giftfria miljöer för barn och unga behöver frågor om byggmaterial, upphandling, tillsyn, städning såväl som produkter och beteenden inkluderas. I detta målområde ligger fokus på Kommunstyrelsens ansvar. Åtgärder som fokuserar vad personal inom barnomsorg och skola själva kan påverka återfinns i handlingsplan för giftfria barnverksamheter i Örebro kommun. Övriga åtgärder finns under avsnitten giftfri upphandling respektive strategi för miljöanpassat byggande för Örebro kommunkoncern.

Mål för kommunen

Målsvariga: Kommunstyrelsen ansvarar för finansiering av utbytet medan Förskolenämnden, Grundskolenämnden, Nämnden för funktionshindrade, Vuxenutbildnings- och arbetsmarknadsnämnden (kostverksamheten) ansvarar för genomförande i enlighet med handlingsplan för giftfria barnverksamheter i Örebro kommun.

1. Kommunstyrelsen ska ge förutsättningar att till 2022 väsentligt ha minskat de värsta exponeringskällorna för miljögifter

Centralfinansierade mål

1. Senast 2018 ska stekpannor med non-stick-beläggning vara utbytta mot gjutjärn, bestick och skålar i plast som används för varm mat vara utbytta mot glas, trä, rostfritt eller porslin och plasttallrikar vara utbytta mot lättporslin. Större delen av utbytet gjordes 2016 och kvarvarande behov beräknas till 30 tkr.
2. Samtliga skötbordsmadrasser äldre än 2015 ska vara utbytta senast 2020 mot ftalatfri sort. Kostnaden har bedömts till 410 tkr.

3. Samtliga vilmadrasser äldre än 2015 ska vara utbytta senast 2020 mot ftalatfri sort. Kostnaden har beräknats till 820 tkr efter det utbyte som genomfördes 2016.
4. Alla leksaker som barnverksamheter identifierar som olämpliga utifrån checklistan i handlingsplanen ska rensas eller bytas ut senast 2020. Kostnaden har grovt bedömts till 5,6 mnkr varav Kommunstyrelsen står för 1,7 mnkr.
5. Samtliga bygg-/lekkuddar samt lekmadrasser med plastöverdrag ska rensas eller bytas ut mot ftalatfri sort senast 2020. Kostnaden har beräknats till 260 tkr.
6. Alla soffor och andra stoppade möbler från 1970- eller 80-talet byts ut senast 2022. Kostnaden har beräknats till 780 tkr.

Strategier

För att uppfylla det övergripande organisationsmålet krävs följande förutsättningar:

- Det ställs långtgående kemikaliekrav vid upphandling av produkter till berörda verksamheter.
- Verksamheterna har en hög avtalstrohet till upphandlad leverantör.
- Personalen har tillräcklig kunskap för att rensa ut miljödåliga produkter från verksamheterna och välja miljöbra produkter vid inköp.
- Personalen har kunskap och drivkraft att agera miljövänligt i det dagliga arbetet.
- Det finns tillräckliga resurser för att välja miljöbra produkter vid inköp.

För att nå målen och förbättra de nödvändiga förutsättningarna har

Kommunstyrelseförvaltningen följande strategi:

- Personalens möjlighet till ökad kunskap om giftfria alternativ ska öka.
- Tillsammans med Futurum fastigheter och Tekniska förvaltningen utveckla en kravspecifikation för ”giftfria lekplatser”.
- Årligt samråd med Miljönämnden om hur deras tillsynsplan kan stödja strategins måluppfyllelse.
- Strategin och handlingsplanen för giftfria barnverksamheter ska kommuniceras till fristående förskolor och skolor med uppmaning att arbeta för samma mål.
- Samverka och utbyta erfarenheter med andra kommuner, myndigheter och organisationer.

Uppföljning

De checklistor som finns i handlingsplan för giftfria barnverksamheter i Örebro kommun kommer att följas upp via skyddsronden för arbetsmiljöarbete. De centralfinansierade målen följs upp i samband med att medel utbetalas till verksamheter som ska genomföra utbyte. Tillsyn från Miljönämnden kan utgöra ett kunskapsstöd och en deluppföljning i utvalda verksamheter.

Kemiska produkter

I kommunens verksamheter finns det sannolikt mer än tusen olika kemiska produkter. Det är allt från olika rengöringsmedel och smörjoljor till kemikalier som används i vattenreningssprocessen. Merparten är mindre farliga, men det finns ett par hundra som kan orsaka allvarliga skador på hälsa och miljö om de hanteras fel. Arbetet med kemiska produkter är därför till stor del en arbetsmiljö- och hälsofråga som handlar om olika typer av risker kopplat till ett arbetsmoment. Hälsan kan drabbas genom olyckor, men också genom arbetsmoment där exponeringen normalt sett är hög. Dessutom finns det diffus spridning av ämnen från produkterna där exponeringen mer beror på hur nära, hur ofta och hur länge en produkt används.

Även om vi lyckas förebygga olyckor sprids det ändå ämnen till miljön. Därför är det viktigt att begränsa antalet produkter, mängden som används och innehållets farlighet. Upphandlingen är första steget i att utesluta särskilt farliga ämnen. Att styra inköpen via en kanal som bara köper bestämda produkter är en annan framgångsfaktor. När dessa grundläggande faktorer fungerar är det lättare att fokusera mer på utbyte av farliga produkter. Miljökontorets personal besitter stor kunskap på kemikalieområdet som genom tillsyn kan stödja kommunkoncernens förbättringsarbete.

Det finns ingen vedertagen definition av farliga ämnen eller produkter som är enkel att använda i ett strategiskt arbete. Örebro kommunkoncern har valt att utgå från ämnen upptagna på Kemikalieinspektionens PRIO-lista som utfasnings- eller riskminskningsämnen. Produkter som innehåller PRIO-ämnen i viss halt identifieras genom farokoder i säkerhetsdatabladets stycke 2. Produkter som innehåller sådana ämnen är cancerogena, mutagena, reproduktionstoxiska, allergena, giftiga, miljöfarliga eller ozonförstörande och ska enligt CLP-förordningen märkas med någon av farokoderna H300, H310, H317, H330, H334, H340, H341, H350, H360, H370, H372, H410, H413, H420. Dessutom omfattas särskilt farliga metaller (bly, kadmium och kvicksilver och deras föreningar), persistenta, bioackumulerande och toxiska (PBT-/vPvB-) ämnen samt hormonstörande ämnen.

Det finns många kemiska produkter som är mindre farliga. För att förenkla det inventeringsarbete som måste bli kommunkoncernens startinsats har vissa produkter undantagits. Målen nedan utgår från att kemiska produkter är kemiska ämnen eller blandningar som inte är avsedda för förtäring eller att använda i kontakt med huden. Det innebär att t.ex. läkemedel, tvål och hudsalva undantas nedan. Särskilda undantag är dessutom brandsläckare och bränslen som finns i tanken på maskiner och fordon.

Mål för kommunkoncernen

Målsvarsiga: Samtliga nämnder och bolagen Örebrobostäder AB, Futurum fastigheter AB respektive Örebroporten AB.

1. Senast 2017 har samtliga kemiska produkter i kommunkoncernen inventerats. Inventeringen bör omfatta dokumentation av samtliga produkter, vilka som är farliga, samt förbrukad och lagerhållen mängd.

2. Senast 2023 har antalet kemiska produkter i kommunkoncernen minskat till 75 procent av antalet vid inventeringen 2017.
3. Senast 2023 ska minst 25 procent av de kemiska produkter i kommunkoncernen som innehåller utfasnings- eller riskminskningsämnen vara utbytta till produkter utan sådana ämnen, med undantag för sådana som krävs för garanti eller där alternativ saknas. Antalet utgår från inventeringen 2017.

Strategier

För att uppfylla det övergripande organisationsmålet krävs följande förutsättningar:

- Verksamheterna använder ett gemensamt digitalt system för registrering av sina kemiska produkter.
- Verksamheterna har en hög avtalstrohet till upphandlad leverantör.
- Verksamheterna har utsedd personal med kunskap om verksamhetens kemiska produkter.
- Verksamheterna gör medvetna val av vilken produkt som ska användas för respektive funktion.
- Verksamheterna har dokumenterade rutiner för inventering, inköp, förvaring, användning och avfallshantering av kemiska produkter.
- Verksamheterna har rutiner för att kontinuerligt få kunskap om när en produkt kan bytas till en mindre farlig.

För att nå målen och förbättra de nödvändiga förutsättningarna har Kommunstyrelseförvaltningen följande strategi:

- Stödja verksamheterna i att införa och utveckla rutiner och organisering för ett proaktivt kemikaliearbete knutet till arbetsmiljöarbetet.
- Anordna kommunövergripande utbildningar för personal med ansvar för kemiska produkter.
- Skapa strukturer för kunskapsutbyte mellan verksamheterna.
- Årligt samråd med Miljönämnden om hur deras tillsynsplan kan stödja strategins måluppfyllelse.
- Samverka och utbyta erfarenheter med andra kommuner, myndigheter och organisationer.

Uppföljning

Möjligheterna till uppföljning bygger helt och hållet på att inventeringen (mål 1) genomförs. Därefter är en möjlighet att via skyddsronder årligen revidera inventeringen och följa utvecklingen av antal och typ av produkter. Tillsyn från Miljönämnden kan utgöra ett kunskapsstöd och en deluppföljning i utvalda verksamheter.

Genomförande, uppföljning och revidering

Kopplat till respektive målområde anges målsvarsiga. De har i stor utsträckning deltagit i framtagandet av strategin (bilaga 3). Det är dessa nämnder, och i vissa fall bolag, som ansvarar för att bidra till målens uppfyllelse. Kommunstyrelseförvaltningen ansvarar för uppföljning samt att stödja nämnder och bolag i linje med de strategier som nämns under respektive målområde. Miljökontoret kan genom sin tillsyn ge kunskapsstöd till vissa verksamheter. Hur uppföljning sker mer konkret står under respektive målområde eftersom förutsättningarna skiljer sig.

Att följa utvecklingen av miljögifter i miljön är en viktig uppgift där nya behov av insatser kan identifieras, eller tecken att vi är på rätt väg kan synas. Med strategins avgränsning till kommunkoncernen blir dock kopplingen till miljögiftshalter i miljön för svag för att vara relevant. Det är däremot ett område som är viktigt att följa utvecklingen inom och kanske utveckla i framtiden.

Strategin gäller från beslutet och framåt. Det är alltid svårt att för en ny strategi bedöma hur länge den känns aktuell. Därför ska strategin och den tillhörande handlingsplanen för giftfria barnverksamheter aktualitetsgranskas redan 2018.

Hur strategin samspelar med befintliga beslut

Andra styrdokument som berörs

Strategin för giftfri miljö har kopplingar till flera andra styrdokument. Strategins mål kring upphandling kompletterar befintlig Upphandlingspolicy (2012) och Riktlinjer för hållbar upphandling (2014). I Vattenplanen (2012) finns mål för rening av miljögifter i dagvatten och avloppsvatten, åtgärder för förorenade områden i vattenskyddsområden samt ekologiskt jordbruk på kommunal mark. Avfallsplanen (2014) har mål om att avgifta kretsloppen. I strategi för miljöanpassat byggande (2016) ingår mål för materialval och avfallshantering för kommunkoncernens byggande samt principer vid förorenad mark. I Klimatstrategin (2016) finns alla kommunens målsättningar kring livsmedel såsom andel ekologiskt, men också förslag på insatser kring upphandlingsområdet IT-produkter.

Målområdet kemiska produkter stärker målområdet miljöer och produkter i Folkhälsoplan med folkhälsopolitiska mål (2011).

Målkonflikter

Inga direkta målkonflikter har identifierats. Med direkt målkonflikt avses två antagna målsättningar som strider mot varandra. Däremot kan det finnas ”mjukare ambitioner” i verksamheterna som kan vara svåra att kombinera med denna strategis mål. Nedan anges de exempel som under framtagandet har identifierats och hur de kan hanteras.

Målkonflikter som påtalats	Hantering
Förskola: Förvaringslösningar i naturmaterial är ibland tyngre och påverkar arbetsmiljön med tunga lyft. Gäller även porslinstallrikar och gjutjärnspannor.	Stekpannor används i liten utsträckning (specialkost) och det finns lättare gjutjärnspannor idag. Risk för arbetsmiljöskador bedöms låg. Tallrikar finns numer också i lättporcelain. Vad gäller förvaring kan tyngre trälådor förses med hjul där det passar. Lätta naturmaterial är t.ex. rotting, men här får förvaringens funktion styra vilket material som passar.
Förskola: Plasttallrikar såväl som mjuka underlag på bord finns för att skapa en bättre ljudmiljö än vad porslin på hårda bord gör.	Minskad ljudnivå kan bl.a. uppnås genom bord i skilda rum. Mjuka bordsytor finns i linoleum som är bättre än PVC, men bäst är utan mjukyta.
Upphandling: Leksaker i naturmaterial finns sällan på ramavtalet lekmaterial. Pedagogiken kan i enstaka fall bli lidande om motsvarande alternativ saknas och kostnaderna kan också i vissa fall vara högre.	Samarbetet mellan verksamhet och upphandling kan utvecklas, men det går också att lägga till produkter efterhand. I de fall pedagogiken anses lida av att ta bort en produkt (de fallen lär vara få) får en avvägning göras mellan intressen.
Kemiska produkter: Det digitala registret (idag Eco online) blir ytterligare ett system att hålla reda på vilket inte bidrar till förenkling.	Alternativet är att använda pärmar eller Excel-filer. En Excel-fil räcker för att hålla ordning på vilka kemikalier som finns, mängd osv. Däremot saknas funktioner för att automatiskt uppmärksamma på utgångna säkerhetsdatablad och andra finesser. Behoven behöver diskuteras närmare.

Konsekvenser ekonomiskt, socialt och ekologiskt

Strategins mål innebär vissa behov av investeringar och ökade kostnadsramar. Det rör sig om utbyte av lekmaterial, möbler och köksutrustning i barnomsorg och skola. Då vissa insatsområden är delvis nya kunskapsområden krävs det arbetstid för utbildningar och inarbetande av nya rutiner. Mycket av dess kostnader är att betrakta som engångskostnader som utgör investeringar för framtiden. I viss mån kan också hävdas att övergång till mer miljö- och naturinriktade produkter stärker tillväxten i Sverige och EU.

Socialt innebär strategins mål fördelar för folkhälsan. Fysisk arbetsmiljö, uppväxtmiljö och omsorgsmiljö förbättras. Det kan finnas risk att en del anställda oroas av en ökad kunskap om vilka miljögifter som finns runtom oss och de möjligheter vi har att begränsa dem. Det är därför angeläget att alltid vara tydlig med positiva alternativ och att fokusera på vår möjlighet till förbättring.

Målen för giftfri miljö inverkar även positivt på andra miljömål, framförallt vatten och biologisk mångfald. En ökad användning av naturmaterial ökar dock belastningen på naturresurser och det är viktigt att det i första hand är förnybara material.

Referenser

Litteratur

Kemikalieinspektionen rapport 5/14 (2014). *Handlingsplan för en giftfri vardag 2015-2020 – Skydda barnen bättre*. Kemikalieinspektionen, Stockholm.

Naturvårdsverket rapport 6662 (2015). *Mål i sikte. Analys och bedömning av de 16 miljö kvalitetsmålen i fördjupad utvärdering*. Naturvårdsverket, Stockholm.

Trasande, R. Leonardo et al. (2015). *Estimating Burden and Disease Costs of Exposure to Endocrine-Disrupting Chemicals in the European Union*. Journal of Clinical Endocrinology.

WWF (2005). *Generations X – Results of WWF's European Family Biomonitoring Survey*. WWF, Bryssel.

Lagar, förordningar och direktiv

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/lagar-och-regler-om-arbetsmiljo/arbetsmiljolagen/>

CLP-förordningen (EG nr 1272/2008)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:353:0001:1355:sv:PDF>

Föreskrift Gravida och ammande arbetstagare (AFS 2007:5)

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/publikationer/foreskrifter/gravida-och-ammande-arbetstagare-afs-20075-foreskrifter/>

Föreskrift Kemiska arbetsmiljörisker (AFS 2014:43)

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/publikationer/foreskrifter/kemiska-arbetsmiljorisker-201119.-andrad-och-omtryckt-i-afs-201443-foreskrifter/>

Kosmetikaförordningen (EG 1223/2009)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:342:0059:0209:sv:PDF>

Leksaksdirektivet (2009/48/EG)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:170:0001:0037:sv:PDF>

Miljöbalken (SFS 1998:808)

https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Miljobalk-1998808_sfs-1998-808/

Reach-förordningen (EG nr 1907/2006)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:136:0003:0280:SV:PDF>

RoHS-direktivet (2011/65/EU)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011L0065-20150624&from=EN>

Bilagor

Bilaga 1 – Lagstiftning på kemikalieområdet

De viktigaste internationella överenskommelserna att känna till är:

- **Stockholmskonventionen.** Den reglerar sedan 2004 långlivade organiska föreningar (Persistent Organic Pollutants – POPs). Konventionen berör 26 ämnen och 179 länder. Några exempel är ett par flamskyddsmedel, bekämpningsmedel och det vattenavvisande ämnet PFOS.
- **Minamatakonventionen.** Den begränsar och förbjuder kvicksilver i produkter och industriella processer från 2020.

Inom EU finns sedan 2007 kemikalielagstiftningen **Reach** (registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier). Förordningen (EG nr 1907/2006) berör såväl tillverkare som importörer och nedströmsanvändare². Grundprincipen är att tillverkare och importörer av ämnen över ett ton per år ska registreras för att få släppas på marknaden. Företaget ska själv bedöma riskerna och vidta nödvändiga säkerhetsåtgärder.

För användning av vissa ämnen, som är cancerframkallande, mutagena, reproduktionstoxiska, ansamlas i miljön eller är hormonstörande, krävs dock tillstånd³. När det gäller blandningar krävs tillstånd om det farliga ämnet ingår med mer än 0,1 viktprocent⁴. Men tillståndskravet gäller bara för ämnen som ingår i varor som *tillverkas* inom EU, inte de som importeras. Därutöver finns det 61 ämnen som har förbud eller begränsningar⁵.

Ämnen som anses särskilt farliga tas upp på den så kallade **kandidatförteckningen** (enligt artikel 59 i Reach). Förteckningen uppdateras två gånger per år. För dessa ämnen (cirka 170 st.) finns särskilda krav på information, anmälan och tillstånd. Om ämnen på kandidatförteckningen ingår i en vara är leverantörer skyldiga att informera om hur varan kan användas på ett säkert sätt. Konsumenter har samma rätt till information inom 45 dagar⁶. Observera att bekämpningsmedel, kosmetika och läkemedel har egen lagstiftning.

Utöver Reach finns särskilda direktiv som utgår från varugrupper. **Leksaksdirektivet** (2009/48/EG) trädde i kraft 2007. Innan dess tilläts mjukgörande ftalater med reproduktions- och hormonstörande egenskaper i leksaker. Bollar, leksaksdjur och dockor är exempel på leksaker som ofta är tillverkade av mjukgjord PVC-plast. Leksaker

² Företag eller enskilda arbetstagare som använder kemikalier kallas nedströmsanvändare i Reach- och CLP-förordningarna.

³ Dessa 31 ämnen (sep. 2014) anges i bilaga XIV i Reach.

⁴ Minst 0,3 viktprocent för reproduktionstoxiska ämnen.

⁵ De listas i bilaga XVII i Reach.

⁶ Enligt Reach-förordningens artikel 33.

producerade efter juli 2013 är ännu säkrare, eftersom det sedan dess inte längre är tillåtet att en leksak innehåller lika höga halter av reproduktionstoxiska, mutagena och cancerogena ämnen som tidigare. Från 2013 förbjuds dessutom 55 allergiframkallande doftämnen i halter över en viss gräns. Direktivet gäller varor tillverkade i såväl som importerade till EU.

Det finns även **RoHS⁷ – direktivet för elektrisk och elektronisk utrustning** (2002/95/EG) som började gälla 2006 och en revidering gäller från 2013. CE-märkning är det som visar att en vara uppfyller RoHS-direktivet. Varor som omfattas är det mesta inom ”utrustning som genererar, överför eller är beroende av elektrisk ström eller elektromagnetiska fält för att fungera”. Kraven gäller såväl tillverkare som importörer i EU och de ska kunna identifiera sin kedja av yrkesverksamma kunder och leverantörer. Ämnen som begränsas är kvicksilver bly, kadmium, sexvärt krom och två flamskyddsmedel. Från juli 2019 kommer dessutom vissa ftalater att begränsas.

Vidare finns **förordning om kosmetiska produkter** (EG 1223/2009) som trädde i kraft 2010. Exempel på produkter som omfattas är hudkrämer, schampo, deodoranter, tandkräm, ansiktsfärg och tillfälliga målade tatueringar. Kraven handlar bl.a. om att produkten ska ha genomgått en säkerhetsbedömning och att samtliga ingående ämnen ska framgå av innehållsförteckning.

För kemiska produkter ska regler om klassificering, märkning och förpackning följas. Dessa finns i **CLP-förordningen⁸** (EG) nr 1272/2008. CLP-förordningen ersatte från juni 2015 äldre regler om klassificering och märkning som finns i Kemikalieinspektionens föreskrifter (KIFS 2005:7). Förordningen hanterar bl.a. de faropiktogram som farliga produkter måste vara märkta med och som det är viktigt att känna till som användare. Dessa var tidigare tryckta i orange kvadrat, men har nu genomgått en global harmonisering (figur 1).

⁷ RoHS står för Restriction of the use of certain Hazardous Substances in Electric and Electronic Equipment.

⁸ CLP står för Classification, Labelling and Packaging.

Figur 1. De nya faropiktogrammen och dess betydelse.

Kemikalieinspektionen har tagit fram **PRIO-listan**. Den sammanställer ämnen och egenskaper som man bör fasa ut eller minska riskerna för. Till ämnena som listas finns också en CLP-kod knuten som anges nedan.

Utfasningsämnen

Ämnena i denna grupp har så allvarliga egenskaper att de inte bör användas. Kriterierna för urvalet i denna grupp är hämtade från det nationella miljö kvalitetsmålet giftfri miljö. De speglar också till stor del de kriterier som ligger till grund för tillståndsprövning inom Reach.

- CMR (cancerogen – CLP-kod H350, mutagen – CLP H340, eller reproduktionsstörande – CLP H360), kategori 1 och 2.
- PBT/vPvB (persistenta, bioackumulerande och toxiska/mycket persistenta och mycket bioackumulerande).
- Särskilt farliga metaller (kviksilver, kadmium, bly och deras föreningar).
- Hormonstörande.
- Ozonedbrytande – CLP EUH059 samt H420.

Prioriterade Riskminskningsämnen

Dessa har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet. Urvalskriterierna för denna grupp har fastställts av Kemikalieinspektionen.

- Mycket hög akut giftighet – CLP H300, H310, H330, H370.
- Allergiframkallande – CLP H317, H334.
- Mutagen, kategori 3 – CLP H341.
- Hög kronisk giftighet – CLP H372.
- Potentiell PBT/vPvB.

- Miljöfarligt, långtidseffekter – CLP H410, H413.

SIN-listan (Substitute It Now) är ett stöd för att byta ut farliga ämnen. Det är fyra ideella miljöorganisationer som står bakom listan, men de utgår från de kriterier som är framtagna inom Reach. Listan omfattar 844 ämnen och kan användas av de som vill gå längre i sitt utbytesarbete än vad nuvarande lagstiftning gör. Listan kan ses som en fingervisning av vad som eventuellt blir lagstiftat framöver.

När det gäller kemiska produkter finns även svensk lagstiftning i form av **miljöbalkens allmänna hänsynsregler**. De säger bland annat att kemiska produkter ska bytas ut mot mindre farliga när det finns sådana alternativ. Försiktighetsprincipen innebär i praktiken att om man inte har kunskap om ämnets farlighet så ska det betraktas och hanteras som farligt. **Arbetsmiljölagen** (1977:1160) säger bland annat att arbetsgivaren ska vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall. Mer specifik är Arbetsmiljöverkets **föreskrift om kemiska arbetsmiljörisker** (AFS 2014:43). Den säger bl.a. att arbetsgivaren ska göra en undersökning och riskbedömning för att avgöra vilka åtgärder som behövs för att arbetet ska vara säkert. Arbetsgivaren ska också fastställa hanterings- och skyddsinstruktioner och andra rutiner så att arbetet kan utföras säkert. Arbetstagarna ska få information om riskerna och dokument om produkterna och riskbedömningen ska finnas tillgängliga. Dessutom finns en **föreskrift om gravida och ammande arbetstagare** (AFS 2007:5). Den säger bland annat att arbetsgivaren genast efter kännedom om graviditet ska undersöka om arbetstagaren utsätts för särskilt skadliga arbetsmiljöfaktorer enligt särskild bilaga.

Bilaga 2 – Märkningar, certifieringar och register för miljöbra val

Att själv navigera mellan förbjudna ämnen, begränsningslistor med mera samt ta reda på om de produkter man vill köpa innehåller dessa eller inte är ett mycket krävande arbete. Därför är det både klokt och tidseffektivt att använda sig av de miljöcertifieringar och liknande verktyg som finns. Det är dock viktigt att själva certifieringen granskas av en tredje part så att den är trovärdig. Nedan sammanställs kort information om märkningar som är relevanta för denna strategi.

Svanen är Nordens officiella miljömärke och finns för varor och tjänster. Produkterna bedöms utifrån ett livscykelperspektiv (råvara till avfall) och kriterierna som ligger till grund för märkningen uppdateras kontinuerligt. Svanen finns inom 60 produktgrupper, bland annat leksaker och rengöringsprodukter.

Naturskyddsföreningens egen miljömärkning **Bra miljöval** för varor och tjänster. Kriterierna skärps kontinuerligt för att bidra till att varor och tjänster utvecklas i en hållbar riktning. Det finns över 700 varor och tjänster med märkningen Bra miljöval, bland annat rengöringsprodukter.

Bra Miljöva

EU-Ecolabel är EU:s officiella miljömärke. Produkterna bedöms utifrån ett livscykelperspektiv (råvara till avfall) och för att erhålla märkningen måste stränga miljö-, funktions- och kvalitetskrav uppfyllas. Kraven skärps kontinuerligt och märkningen förekommer för cirka 30 olika varor och tjänster. Allt från textilier och färg till hotell kan märkas med EU-Ecolabel.

Produkter med märkningen **Astma- och Allergiförbundet** rekommenderas som bra ur allergisynpunkt. Märkningen går att finna på 13 olika produktgrupper, bland annat bäddtextil och hygienprodukter.

Ökotex standard 100 är en märkning för slutprodukten (inte tillverkningsprocessen) av textilier, läder och tillbehör som testats med avseende på innehåll av hälsofarliga ämnen. Exempel på produkter med märkningen är tygleksaker och sängkläder.

GOTS är en miljömärkning för naturfiber och reglerar användningen av skadliga ämnen och utsläpp i hela produktionskedjan. Stränga krav ställs på kemikalieanvändning i odling och beredning. Innehåller även sociala kriterier.

Bilaga 3 – Framtagandet av strategin

Beslut att ta fram strategin togs i Kommunstyrelsens utskott för näringsliv och tillväxt i augusti 2014, men arbetet med arbetsgrupper startade först oktober 2015. Nedan redovisas kort vilka som deltog och vad som huvudsakligen avhandlades på arbetsgruppernas möten.

Arbetsgrupp upphandling

I gruppen deltog fem personer från upphandlingsavdelningen; Malin Andersson, Sara Andersson (Lisa Jensen möte 4), Helena Englund, Filip Eriksson, samt från Tekniska förvaltningen Stefan Löf.

Upphandlingsavdelningen hade på en arbetsplatsträff identifierat vilka upphandlingsområden som bedömdes ha störst miljöpåverkan utifrån ett miljögiftsperspektiv. Gruppen dokumenterade en beskrivning av varför respektive upphandlingsområde bör prioriteras. Därefter diskuterades länge vilken typ av mål som var lämpligt att sätta för just upphandling. Risker för att målförslagen skulle vara kostnadsdrivande lyftes. Gruppens målförslag jämfördes med kemikalieplaner för Stockholm och Göteborg. Förekomst av målkonflikter lyftes. Övriga arbetsgrupper fick se målförslagen och ge synpunkter varpå upphandlingsområdet möbler och inredning lades till.

Arbetsgrupp giftfri barnomsorg och skola

I gruppen deltog utvecklingsledare Linda Axelsson, förskolechef Mona Hansen, administrativ samordnare Christina Johansson, fritidspedagog/inköpssamordnare Annica Lang Andersson, administrativ samordnare Sofia Larsson, rektor Anna Lemnell samt lärare Rosmarie Schriever-Abeln.

Gruppen utgick från underlag från Naturskyddsföreningens Operation giftfri förskola och ett tidigare utkast till informationsmaterial riktat till förskolepersonal. De åtgärdsförslag som fanns som utgångspunkt gick igenom. Analys gjordes av om det fanns alternativa produkter eller beteenden som var rimliga, om åtgärden bedömdes kunna accepteras av personal och om det gick att utföra inom givna ekonomiska ramar. Gruppen gick också igenom vilka av förskoleåtgärderna som är relevanta även för fritidshem respektive skola. För de åtgärder som bedömdes kostsamma togs fakta fram för vad ett utbyte skulle kosta. Förekomst av målkonflikter lyftes liksom möjligheter till uppföljning. Utkast av handlingsplanen testades på personal för att förbättra dess innehåll.

Arbetsgrupp kemiska produkter

I gruppen deltog från Tekniska förvaltningen Stefan Löf, Tullängsskolan Torbjörn Kämlblad, Praktikcentrum Sören Frisk, ÖBO Linus Larsson. Till sista mötet vidgades gruppen med från Miljökontoret Nooshin Olsson, Idrottsenheten Johanna Ekstrand, Personalavdelningen Jonas Aversjö, baden Peter Rosenberg, Virginska gymnasiet Ola Jonsson samt Rudbeckskolan Rebecca Örenius. Förvaltningsgruppen på Futurum fastigheter fick en enskild avstämning inför sista mötet.

Kommunstyrelseförvaltningen hade inför arbetet besökt några av de verksamheter som har flest kemikalier för att få en bild av vad som fanns och hur de hanterades. Då såväl förutsättningar som faktiska förhållanden varierade stort började gruppen med att utgå från en idealbild. Bilden beskrev en händelsekedja där kemiska produkter hanterades perfekt och fick därpå identifiera vilka risker för avsteg som fanns från denna idealbild. Detta gav relativt snabbt en gemensam problembild. Gruppen arbetade därefter med att förtydliga hur kunskap om systemet och tydligare ansvar för kemikalier kan åstadkommas. En definition av farliga kemiska produkter togs fram och en eventuell avgränsning av vilka verksamheter som skulle omfattas diskuterades.

Arbetsgrupp hållbart byggande

I gruppen deltog från upphandlingsavdelningen Sara Andersson (tredje mötet Lisa Jensen), ÖBO KG Forsberg, Futurum Benny Fägerstad och Christian Lundin, enheten för hållbar utveckling Niklas Jakobsson, Lokalförsojningsavdelningen Lars Jansson, Örebroporten Mattias Waller (de två sista mötena).

Gruppen utgick från Boverkets Vision 2025 för att identifiera vilka miljöaspekter som ansågs mest prioriterade. Efter genomgången jämfördes resultatet med andra befintliga miljöbyggprogram. Frågor som vid olika tillfällen har lyfts från politiken fördes också in som komplement. Arbetsgruppens prioriterade frågor jämfördes med fyra befintliga certifieringar för att bedöma vilken som täckte våra frågor bäst. Valet landade på Miljöbyggnad. Målformuleringar togs fram. Enskilda avstämningar hölls med de bolag som efterfrågade det, ÖBO och Örebroporten. Efter hanteringen av remissvaren beslutades att byggfrågorna skulle brytas ut till en egen strategi för miljöanpassat byggande och nämns därför inte i strategin Giftfritt Örebro.

Arbetsgrupp förorenade områden

I gruppen, som bara hade ett möte, deltog från Bygglovsavdelningen Stefan Aläng, Miljöskydds enheten Lena Björk, Futurum Benny Fägerstad, Atleverket Michael Kempfi, Detaljplanenheten Per Lilja och Ulf Nykvist, samt Mark- och exploateringsenheten Patrik Simonsson.

Förslag till handlingsplan för förorenade områden togs fram redan 2005, men antogs aldrig. I vattenplanen finns mål som gäller förorenad mark i vattenskyddsområden. Långbänken krävde en närmare undersökning av vad behoven av en sådan handlingsplan egentligen handlar om. Personerna i arbetsgruppen intervjuades, ett par tänkbara utvecklingsfrågor identifierades och dessa diskuterades på ett möte. Det tydligaste utvecklingsbehovet rörde sig om ett gemensamt förhållningssätt mellan alla aktörer som involveras kring förorenad mark som ska exploateras. Det uppstår ibland konflikter och onödiga stopp i byggprocesser där ett gemensamt förhållningssätt kring andra metoder för sanering än schaktning skulle underlätta. Det konstaterades att en sådan process skulle ta längre tid än den som var satt för strategin. Istället för att förlänga strategiarbetet lyftes frågan till Programnämnd samhällsbyggnad för vidare hantering.

Bilaga 4 – Nulägesbeskrivning

Giftfri miljö är till stora delar ett nytt arbetsområde. En konsekvens är att nulägesbilden är ofullständig. Nedan ges en kort beskrivning av vad vi vet om nuläget inom respektive målområde.

Upphandling

Det finns i dagsläget riktlinjer för hållbar upphandling som följs väl av upphandlingsavdelningen och en särskild samordnare finns som stöd för hållbarhetsfrågorna. Det finns exempel där Örebro kommun har varit drivande med nya krav som har förändrat innehållet av kemiska ämnen i produkter som sedan blivit standard på marknaden. På flera upphandlingsområden är kraven höga ur hållbarhetssynpunkt och det är inte i första hand hårdare krav som behövs för att flytta fram positionerna. Uppföljningen är eftersatt och vi kan många gånger inte vara säkra på att kommunen får exakt det vi upphandlat. Ett annat område som fortfarande är relativt nystartat och tar tid att bygga upp är inköpsorganisationen som ska öka avtalstroheten. Kraven har ingen effekt om personal handlar utanför ramavtalen. Siffror togs fram för de prioriterade upphandlingsområdenas omfattning, att jämföra med kommunens totala upphandlingsvolym på cirka två miljarder kronor. Möbler och inredning står för 49 mnkr, IT-produkter 28 mnkr, förbrukningsmaterial inom omsorgen 20 mnkr, kemiska produkter 10 mnkr och lekmaterial 2 mnkr.

Giftfri barnomsorg och skola

Frågan om giftfri förskola har under några år varit mycket aktuell i många kommuner, framförallt genom Naturskyddsföreningens kampanj ”Operation giftfri förskola”. Genom kampanjen, engagerad personal och visst opinionstryck från föräldrar har flera förskolor påbörjat arbete i linje med kampanjen. Det är i grunden positivt, men skapar också skillnader mellan förskolor i kommunen vilket i detta avseende inte ger en likvärdig barnomsorg. Ett informationsmaterial arbetades fram under 2014, men spreds aldrig då det uppstod frågetecken kring vilka kostnader det skulle medföra. En föreläsning erbjöds våren 2015 för ett 70-tal pedagoger och hösten 2014 deltog ett 60-tal på Lärardagens tema giftfri förskola. Flera förskolor har under 2016 anlitat en konsult för föreläsningar, vilka har nått cirka 220 pedagoger. Under 2016 avsatte Kommunstyrelsen 1 miljon kronor för att starta utbytet av olämpliga produkter. Ungefär 300 tkr användes till att byta ut 15 700 tallrikar, 1 700 serveringsbestick och 30 durkslag i plast samt 150 stekpannor med non stick-beläggning i förskolor och skolor. Resterande 700 tkr användes för att byta ut drygt 1 000 vilmadrasser med plastöverdrag till ftalatfria.

I skola och fritidshem har frågan inte alls samma uppmärksamhet. Det beror sannolikt främst på att Naturskyddsföreningens material endast omfattar förskola, men också att barnen inte är lika utsatta när de inte längre kryper, undersöker med munnen osv.

Kemiska produkter

Tekniska förvaltningen har omkring 700 kemikalier. Hur många som finns i övriga förvaltningar finns ingen uppgift på. Det gjordes en kommunövergripande inventering och rensning samt en utbildningsinsats riktad till gymnasieskolorna under 2007. Cirka

250 arbetsplatser svarade på den enkät som skickades ut, men det var främst de med få kemikalier som svarade.

Förutsättningarna är mycket olika inom de kommunala verksamheterna. Tekniska förvaltningens arbete med ECO online som digital förteckning, en skriftlig manual för hanteringen, en lista på vilka kemikalier som ska användas och förrådet som enda inköpskanal är en viktig utgångspunkt. Men de har dessutom en organisering med kemikalieråd och kemikalieombud som ger förutsättningar att vidmakthålla det man har bestämt sig för. ÖBO har liknande arbetssätt, men har inte fått det att sätta sig riktigt än. I övriga verksamheter finns det bara enstaka delar av ovanstående. Erfarenheten från såväl ÖBO som Tekniska förvaltningen är att en rensning inte varar länge om det inte finns ett heltäckande system som alla följer. Något år efter rensningen har många oönskade kemikalier tillkommit och det är detta som är utmaningen.

När det gäller vilka kemikalier som används så finns det vissa likheter mellan de verksamheter som har besökts. Det är mycket färg, smörjsprayer, rostlösare, oljor. Här kan det finnas samordningsvinster att göra i att få fram miljöbra produkter som kan fungera i flera verksamheter. Men det finns också mycket specifika produkter såsom medel för rening av badvatten och rengöringsmedel för att få bort handbollsklister.